

ЦИВІЛЬНЕ ТА СІМЕЙНЕ ПРАВО

УДК 347.7

А. КУЧЕРЕНКО,

*магістрант спеціальності «Правознавство»
Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля*

ФОРМУВАННЯ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОЇ БАЗИ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Стаття присвячена становленню нормативно-правової бази підприємницької діяльності в Україні. З перших років економічних реформ підтримка становлення та розвитку малого бізнесу в Україні є одним з визначальних пріоритетів державної політики.

Ключові слова: нормативно-правове забезпечення, підприємницька діяльність, державна політика.

Актуальність цієї теми полягає в тому, що з перших років економічних реформ підтримка становлення та розвитку малого бізнесу в Україні є одним з визначальних пріоритетів державної політики. Загальновідомо, що малий бізнес відіграє важливу роль у підвищенні рівня зайнятості населення, послабленні соціальної напруженості, забезпеченні конкурентного середовища, економічної стабільності та інноваційного зростання, створенні передумов для становлення середнього класу. Мале підприємництво надає можливість реалізувати свої творчі можливості та ініціативу. Малі підприємства більш пристосовані для впровадження унікальних виробів, швидше і дешевше переозброюються технічно, вимагають менше капіталовкладень та забезпечують їх прискорену окупність. Тому в розвинених країнах світу приділяють значну увагу розвитку малого бізнесу, здійснюється політика його підтримки, основною метою якої є збалансування державних інтересів та інтересів бізнесу.

Незважаючи на програмний характер заходів щодо активізації розвитку малого бізнесу в Україні, на відміну від більшості зарубіжних країн, він ще не відіграє істотної ролі у соціально-економічному розвитку суспільства. Враховуючи його характерні особливості, на сьогодні для посилення позитивних та послаблення негативних сторін малий бізнес потребує всебічної підтримки з боку державної влади та місцевого самоврядування.

Практично в усіх розвинених країнах держава бере активну участь у формуванні та розвитку підприємницької діяльності. Як показує світова та вітчизняна практика, країни з розвиненою ринковою економікою мають розгалужену та чітко усталену систему державної підтримки малого підприємництва, в інших же подібна система перебуває у стадії становлення або розвитку. У світі сформувалися дві основні форми державної підтримки малого бізнесу. Одна полягає у широкому державному регулюванні діяльності суб'єктів малого бізнесу в поєднанні з державним протекціонізмом. Вона властива початковому етапу розвитку малого бізнесу. Інша форма включає помірне державне регулювання малого бізнесу та створення ринкових умов для конкуренції і характерна для більш зрілих ринкових відносин. Малий бізнес в Україні переживає серйозні труднощі зростання. За показниками розвитку малих і середніх підприємств спостерігається значне відставання України не лише від розвинених країн (Японії, Великобританії, США), але і від колишніх соціалістичних країн (Угорщини, Польщі) [5, с. 125–126].

Державне регулювання та підтримка розвитку малого підприємництва в Україні реалізується відповідними загальнодержавними, регіональними та місцевими органами влади з метою узгодження інтересів держави і малого підприємництва. Протягом останніх років на урядовому рівні приділяється значна увага побудові системи державної підтримки малого підприємництва. Про це свідчать прийняті останнім часом законодавчі та нормативно-правові акти. Вказане підтверджує Н. Кравець у своїй статті «Державна політика регулювання малого та середнього підприємництва в Україні» [4, с. 382].

В останні роки було чимало зроблено для розвитку малого бізнесу Державною службою України з питань регуляторної політики та розвитку підприємництва, міністерствами та відомствами, зокрема:

- врегульовано процедуру державної реєстрації;
- введено спрощену систему оподаткування та звітності суб'єктів малого підприємництва;
- упорядковано систему перевірок фінансово-господарської діяльності.

Держава повинна звести до мінімуму поточні зміни у нормативно-правових актах. На відміну від великих підприємств, малий бізнес не має достатньо коштів, штатів та часу на моніторинг законодавства. Малий бізнес поки що не є повноцінним провідником ринкових інновацій та рушієм економічного зростання. Уповільненість та диспропорційність розвитку малого підприємництва в Україні визначається наявністю суттєвих проблем і перешкод, до яких відносять:

1. Надмірний розвиток корупції та бюрократизму.
2. Високий рівень оподаткування, що ставить під сумнів прибутковість діяльності малих підприємств, підвищує вірогідність банкрутства.
3. Відсутність ефективних механізмів кредитування та страхування суб'єктів малого бізнесу, незахищеність банківських установ від різноманітних видів ризику, пов'язаних із кредитуванням малих підприємств.
4. Недоступність бізнес-освіти для персоналу малих підприємств, відсутність соціальних гарантій.
5. Політична та економічна нестабільність, а також суперечливість та ускладненість законодавства.

Додатковими формами державної підтримки малого бізнесу, що не потребують значного бюджетного фінансування, можуть бути: спрощення процедури реєстрації малих підприємств; розвиток інфраструктури підтримки малого підприємництва; підвищення рівня підприємницької та управлінської кваліфікації; надання юридичних, інформаційно-маркетингових послуг; координація співпраці малих підприємств шляхом організації різних ярмарків, виставок і т. д.

Стаття 48 Господарського кодексу України зазначає, що держава сприяє розвитку малого підприємництва, створює необхідні умови для цього. З метою створення сприятливих організаційних та економічних умов для розвитку підприємництва органи влади на умовах і в порядку, передбачених законом:

- надають підприємцям земельні ділянки, передають державне майно, необхідне для здійснення підприємницької діяльності;
- сприяють підприємцям в організації матеріально-технічного забезпечення та інформаційного обслуговування їхньої діяльності, підготовці кадрів;
- здійснюють первісне облаштування неосвоєних територій об'єктами виробничої і соціальної інфраструктури з продажем або передачею їх підприємцям у визначеному законом порядку;
- стимулюють модернізацію технології, інноваційну діяльність, освоєння підприємцями нових видів продукції та послуг;
- надають підприємцям інші види допомоги [1].

Отже, сьогодні саме з малим та середнім підприємництвом держава пов'язує надію на швидкі позитивні структурні зміни в економіці, вихід з економічної кризи та створення умов для економічного зростання. Як свідчать останні світові тенденції, саме цілеспрямована державна підтримка підприємств, особливо малих форм господарювання, є найбільш важливою особливістю сучасної політики у галузі підприємництва. В Україні, незважаючи

на декларовану підтримку малого підприємництва з боку держави, вплив останньої на процес його становлення явно недостатній.

Початок формування підприємницького середовища в країні (приватний малий бізнес) припадає на момент проголошення незалежності України. Але в цілому розвиток національного приватного підприємництва за 20 років незалежності країни можна охарактеризувати як непослідовний та часто проблемний, але основним незаперечним наслідком є факт наявності значного прошарку приватного бізнесу в національній економіці країни.

Так, формування державної політики підтримки малого бізнесу в Україні починається з 1991 р., з прийняття Закону України «Про підприємництво» та утворення Державного комітету України зі сприяння малим підприємствам і підприємництву. Закон України «Про підприємництво» втратив чинність з 01.01.2004 р. Цей Закон визначив загальні правові, економічні та соціальні засади, умови здійснення підприємницької діяльності, а також визначив правові основи державного регулювання та підтримки підприємництва, відносин суб'єктів підприємницької діяльності та держави. З метою реалізації державної політики сприяння розвитку підприємництва, у тому числі малого бізнесу, у березні 1993 року Кабінетом Міністрів України була схвалена перша Програма державної підтримки підприємництва в Україні.

Початок новому етапу розвитку державної політики підтримки малого бізнесу покляло схвалення Кабінетом Міністрів України Концепції державної політики розвитку малого підприємництва (квітень 1996 р.), закріплення свободи підприємництва в Конституції України. Одним з механізмів підтримки малого підприємництва стала державна Програма розвитку малого підприємництва в Україні на 1997–1998 рр., розроблена Міністерством економіки відповідно до положень Концепції державної політики розвитку малого підприємництва і затверджена постановою Кабінету Міністрів 29 січня 1997 року. Метою Програми було визначено забезпечення сталого розвитку малого підприємництва як невід'ємної складової ринкової економіки та головного чинника створення нових робочих місць.

У 1998 р. зі створенням Державного комітету з питань підприємництва почався наступний етап політики державної підтримки малих підприємств. Важливим кроком у цьому напрямі стало підписання Президентом України Указу «Про усунення обмежень, що стримують розвиток підприємницької діяльності».

У 1999–2001 рр. було прийнято майже 20 указів Президента України з питань розвитку підприємництва, Верховною Радою України прийнято Закони України «Про ліцензування певних видів господарської діяльності», а також «Про захист економічної конкуренції», окремі норми якого передбачають виняток для малих та середніх підприємств у частині положень, що регулюють дії суб'єктів господарювання у сфері економічної конкуренції.

Одним із найвпливовіших заходів державної підтримки малого бізнесу в Україні було впровадження ефективної податкової політики та надання пільг у сфері оподаткування суб'єктів малого бізнесу. В результаті провадження політики підтримки малих підприємств в Україні з 1 січня 1999 р. Указом Президента України «Про спрощену систему оподаткування обліку та звітності суб'єктів малого підприємництва» для суб'єктів малого підприємництва було запроваджено сплату єдиного податку. Зазначеним Указом єдиний податок запроваджувався замість 16 видів податків і зборів, визначених податковою системою України. Було спрощення бухгалтерського, податкового обліку та звітності для суб'єктів малого підприємництва.

Державне регулювання та підтримка розвитку малого підприємництва в Україні здійснюється відповідними загальнодержавними, регіональними та місцевими органами влади з метою узгодження інтересів держави і сектора малого підприємництва. Державна підтримка малого підприємництва на місцевому рівні здійснювалася в рамках впровадження регіональних і місцевих програм відповідно до Закону України «Про державну підтримку малого підприємництва», який втратив чинність з 19.04.2012 р. [4, с. 383–385].

Новий етап в історії впровадження регіональних програм пов'язаний із затвердженням постановою Кабінету Міністрів України Державної стратегії регіонального розвитку від 21.07.2006 р. на період до 2015 р., що стало поштовхом для розробки стратегій соціально-економічного розвитку окремих регіонів України. Підтримка розвитку малого підприємництва повинна мати регіональний характер та враховувати рівень розвитку підприємництва

в окремих районах та видах економічної діяльності. При розробці регіональних програм підтримки необхідно враховувати економічну спеціалізацію того чи іншого регіону, рівень його виробничого потенціалу та наявність відповідної сировинної бази. Такий стан справ не міг не позначитися на ефективності функціонування державної системи підтримки малого і середнього бізнесу.

У грудні 2010 р. було створено Координаційну раду з питань розвитку малого та середнього підприємництва. Також за ініціативою Уряду Верховною Радою України прийнято пакет законодавчих актів, які спрямовані на спрощення та здешевлення започаткування і припинення підприємницької діяльності. Зокрема Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців», Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо скасування свідоцтва про державну реєстрацію юридичної особи та фізичної особи-підприємця», Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення процедури започаткування підприємництва», Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення процедур припинення юридичних осіб та підприємницької діяльності фізичних осіб-підприємців за їх рішенням».

Аналіз змісту існуючих програм дозволяє розкрити їх найбільш суттєві недоліки:

1) неузгодженість елементів програм, зокрема аналітичних розділів і блоку основних заходів;

2) декларативність, неконкретність поставлених завдань;

3) занадто широкий спектр планованих заходів, що веде до розпорошення і без того мізерних коштів.

Основними проблемами, що стримують розвиток малого підприємництва, є:

– недосконалість системи оподаткування;

– нестабільність бюджетного фінансування регіональних програм підтримки малого підприємництва;

– нерозвиненість механізмів фінансово-кредитної підтримки і страхування ризиків малих підприємств; відсутність механізмів самофінансування;

– обмеження доступу малих підприємств до виробничих потужностей і майна підприємств, що реструктуризуються;

– відсутність надійної соціальної захищеності і безпеки підприємців;

– організаційні проблеми взаємодії малого бізнесу з ринком і державними структурами;

– адміністративні бар'єри на шляху розвитку малого підприємництва.

У зв'язку з цим вважаємо, що розвиток малого підприємництва формується на базі системної взаємодії інституту підприємництва, інформації і факторів, що визначають вектор його функціонування (в економіці регіону – це недосконала система оподаткування; нестабільність бюджетного фінансування регіональних програм підтримки малого підприємництва; нерозвиненість механізмів фінансово-кредитної підтримки і страхування ризиків малих підприємств; відсутність механізмів самофінансування (кредитні спілки, товариства взаємного страхування та ін.); обмеження доступу малих підприємств до виробничих потужностей і майна підприємств, що реструктуризуються і т. д.). Цей розвиток обумовлено трансформаційними процесами української економіки, що сформували до теперішнього часу «якість» підприємництва.

Прискорений розвиток підприємництва в Україні можливий на основі проведення послідовної політики держави щодо децентралізації економічного управління і вдосконалення ринкових механізмів.

До основних функцій держави, що стимулюють підприємницьку активність і сприяють її прискореному розвитку, можна віднести:

– створення умов, що забезпечують підготовку конкурентоспроможних фахівців;

– створення механізмів з підтримки та фінансування підприємництва;

– застосування заходів щодо забезпечення та розвитку регіональної ринкової інфраструктури [3, с. 175–177].

Очевидно, що подальше вдосконалення тільки законів не зможе якісно змінити розвиток малого підприємництва. У цих умовах зростає роль регіональних органів вла-

ди та органів місцевого самоврядування, проведеної ними політики щодо створення сприятливого підприємницького середовища. Розвиток цих процесів буде прискорюватися за рахунок ослаблення впливу галузевих факторів і посилення впливу макроекономічних процесів. Форми державної підтримки малого підприємництва можна класифікувати за характером впливу держави на діяльність малих підприємств – пряме і непряме; за функціональним напрямом – організаційно-структурне, фінансово-податкове і майнове.

Державне втручання щодо забезпечення умов розвитку малого бізнесу, має здійснюватися через проведення соціально-економічної, валютно-фінансової, структурно-інвестиційної і науково-технічної політики у вигляді різних важелів: розробки цільових програм з ресурсним забезпеченням, проведення податкової і тарифної політики, системи держзамовлень, субсидій, кредитів, гарантій, інформаційно-маркетингового забезпечення, системи державного прогнозування та програмування. Іншими словами, державне регулювання – форма цілеспрямованого впливу держави через систему економічних та адміністративних методів з метою підтримки та забезпечення розвитку сфери платних послуг та інших видів економічної діяльності.

Державна підтримка особливо необхідна малому підприємству в умовах кризи, оскільки дозволить активізувати його діяльність, забезпечити зайнятість населення та пом'якшить негативний вплив кризи на економіку України [5, с. 126]. Для підвищення ефективності створеної системи державної підтримки малого підприємництва необхідно вирішити ряд завдань:

- виробити фінансову стратегію із залучення українського і міжнародного банківського капіталу для забезпечення розвитку малого бізнесу в Україні;
- формувати систему лізингу як однієї з найбільш перспективних можливостей створення і розвитку виробничого базису малого і середнього підприємництва;
- сприяти розвитку зовнішньоекономічної активності суб'єктів малого підприємництва;
- здійснювати підготовку та перепідготовку кадрів для роботи в структурах малого бізнесу;
- створювати умови для успішного розвитку підприємницької діяльності шляхом формування сприятливої інфраструктури;
- удосконалювати інформаційне та нормативно-правове забезпечення діяльності підприємців у сфері малого бізнесу;
- підвищувати якість рекламно-виставкової та видавничої діяльності у цій сфері;
- розвивати інноваційну діяльність у підприємницьких структурах, сприяти освоєнню нових технологій і винаходів.

Отже, можна зробити висновок, що реалізація цих завдань визначить майбутнє українського малого підприємництва, яке безпосередньо залежить від державного регулювання, від вдосконалення механізмів, форм і методів управління його розвитком. Це дозволить створити сприятливі умови для вільного розвитку малого підприємництва в Україні.

Список використаних джерел

1. Господарський кодекс України від 16.01.2003 № 436-IV – в редакції від 11.10.2013 // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2003. – № 18/ № 19–20/ № 21–22. – Ст. 144.
2. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV – в редакції від 11.10.2013 // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2003. – № 40–44. – Ст. 356.
3. Баклан О. Деякі питання щодо детінізації економіки та підприємництва / О. Баклан // Право України. – 2011. – № 6. – С. 175–179.
4. Кравець Н. Державна політика регулювання малого та середнього підприємництва в Україні / Н. Кравець // Право України. – 2012. – № 11–12. – С. 380–381.
5. Прилуцький Р. Моделі правового регулювання сфери господарювання і фінансово-економічна криза в Україні / Р. Прилуцький // Право України. – 2010. – № 6. – С. 124–126.

Статья посвящена становлению нормативно-правовой базы предпринимательской деятельности в Украине. С первых лет экономических реформ поддержка становления и развития малого бизнеса в Украине является одним из определяющих приоритетов государственной политики.

Ключевые слова: нормативно-правовое обеспечение, предпринимательская деятельность, государственная политика.

Article is devoted to the establishment of the legal framework of business activity in Ukraine. From the first years of economic reform, and support the development of small business in Ukraine is one to determine the priorities of the state policy.

Key words: legal support, entrepreneurship, government policy.

Одержано 3.03.2015.